

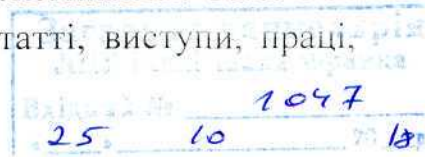
ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Колкутіної Вікторії Вікторівни «Літературна есеїстика Дмитра Донцова: націософсько-герменевтичні аспекти», подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Якщо зважати на те, що творчість відомого філософа, громадсько-політичного діяча, редактора, видавця, публіциста, літературознавця, есеїста і критика Дмитра Донцова впродовж останніх десятиліть неодноразово ставала об'єктом наукового дослідження фахівців різних галузей сучасної української гуманітаристики, то, здавалося б, таке поліаспектне поле його діяльності вже вивчене зусібч. Однак, як засвідчує дисертація Вікторії Колкутіної, це оманливе відчуття і спостереження, адже досі поза межами дослідницької обсервації залишається цілий ряд проблем, зв'язаних з літературною есеїстикою Дмитра Донцова (непростою, зчаста контраверсійною, за всієї об'єктивності суб'єктивованою самою постаттю її автора), зокрема виявлення особливостей його літературно-герменевтичного мислення, націоцентрична сутність і багатогранність якого оприявлена в багатьох працях донедавна табуйованого вченого-мислителя.

Власне, виходячи з цих позицій, дисертантка й декларує та актуалізує означену проблему. При тому виходить вона в своєму обґрунтуванні постульованої проблеми з кількох взаємозв'язаних позицій, що зумовлені життям, творчістю і діяльністю Дмитра Донцова. Насамперед його видавничими і редакторськими справами у ЛНВ як класичного феномена в історії українського національного письменства ХХ ст.; недостатнім осмисленням його літературної есеїстики крізь призму герменевтичної націософської інтерпретації; відсутністю цілісного і системного потрактування його літературної есеїстики як теоретичного та історико-літературного явища в розвитку літпроцесу ХХ ст.; врешті, доконечною потребою активнішого використання націоцентричної спадщини, зосібна його поліаспектної есеїстики, в розвої нинішньої вітчизняної гуманітаристики, як справедливо зауважує Вікторія Колкутіна, «з метою протидії націоруйнівним стратегіям і практикам культурного імперіалізму та космополітизму, зокрема в контексті російсько-української війни».

Таке постулювання актуальних проблем націософського та герменевтичного осмислення літературної есеїстики Дмитра Донцова, звісна річ, вимагало від дослідниці використання відповідних методологічних підходів. Тому вона цілком слушно залучає до них такі домінуючі методи, як герменевтика з її націософською інтерпретацією та постколоніалізм. Саме з їх допомогою на багатому есеїстичному матеріалі (тут і статті, виступи, праці,

спеціальні студії), почерпнутому з творчості вченого-мислителя, дисертантка вдало окреслює феномен націоцентричної моделі його мислення, актуалізує донцовське розуміння суті літературно-художнього твору й іманентно закладені в ньому поняття прекрасного і потворного, комічного і трагічного, високого і низького тощо.

Ці дві методи є наскрізними в усіх чотирьох розділах наукового дослідження Вікторії Колкутіної. Окрім того, вона (знову ж таки, виходячи із різнопланового і далеко неоднорідного матеріалу) вдається до використання інших методологічних підходів, приміром, біографічного, культурно-історичного, націологічного, компаративного, що надто відчутно у двох перших розділах дисертації, а також естетико-філологічного, феноменологічного, психологічного, культурологічного та аксіологічного, що спостерігаються у трьох останніх розділах рецензованої праці лише епізодично. Та як би не використовувала всі ці означені методи дисертантка, вона свідомо спрямовувала їх на розкриття загальної концепції свого наукового дослідження – комплексне виявлення поліаспектної структури націософсько-герменевтичного мислення Дмитра Донцова.

Така чіткість у досягненні поставленої мети, доволі успішна аргументація цілої низки завдань та їх розв'язання сприяла Вікторії Колкутіній в отриманні нею достовірних результатів, що відбиті в систематиці її спостережень, концептів, тверджень, висновків і положень, запропонованих нею у всіх чотирьох розділах дисертації. Власне, у них сконденсована новизна її наукової праці. Насамперед, дослідниця вперше здійснила (грунтовно і зусібічно) аналіз літературної есеїстики Дмитра Донцова всіх періодів його творчості, що постає як цілісна і завершена структурна модель його мислення; точно означила генезу, мотиви і критерії світоглядно-естетичних засновків літературознавчих праць ученого-мислителя з притаманними йому націософськими та герменевтичними ідеями; вдало виокремила і проаналізувала естетичну теорію есеїста; логічно визначила послідовність таких домінуючих герменевтично-методологічних ідей Дмитра Донцова, як націоцентризм, ідеалізм, волюнтаризм і героїзм та раціонально проінтерпретувала їх; мотиваційно вправно окреслила націософську специфіку донцовського розуміння творчості цілого ряду представників українського класичного та модерного письменства, вісниківців і радянських літераторів; достовірно і раціонально оприявила парадигму розвитку Донцовим рецептивної лінії тлумачень таких понять, як література, романтизм, народництво, модернізм, радянська література, вісниківство (неоромантизм) та авангардизм. До цього додаймо і цілий ряд удосконалень та уточнень, підходів і процесів та дефініцій, зроблених Вікторією Колкутіною з метою з'ясування особливостей літературної есеїстики, специфіки націософсько-герменевтичного

мислення Дмитра Донцова, і стане абсолютно зрозуміло, що подане до захисту дисертаційне дослідження – глибоко новаторське, виконане в руслі сучасних вимог до такого типу робіт.

Загалом дисертація переконливо засвідчує літературну і літературознавчу ерудицію її авторки, її вміння мислити глибоко й аналітично, надто ж в історіографічній царині, що безумовно позначилося на вправному вибудовуванні нею наскрізної концепції дослідження – комплексного вивчення літературної есеїстики Дмитра Донцова як системної ідейно-естетичної єдності. Тут же варто зауважити ще одну якісну характеристику рецензованої роботи – чітку, логічно-послідовну її структуру. Зрозуміла річ, що загальна будова дисертації починається зі вступу та першого розділу «Теоретико-методологічні аспекти тлумачення літературної есеїстики Дмитра Донцова», в трьох підрозділах якого окреслено феномен націоцентризму вченого-мислителя, специфіку його літературної есеїстики як провідної домінанти стилю, що позначився на самій структурі творчої особистості літературознавця і критика, есеїста і філософа, врешті, на редакторських інтерпретаціях в часописі ЛНВ. Таке постколоніальне тлумачення націоцентризму Дмитра Донцова, очевидно, спонукало дисертантку до з'ясування поняття націоналістичної естетики та герменевтики в його есеїстичній творчості, що послідовно розкриваються в такій градації: націоцентризм, ідеалізм, волюнтаризм і героїзм. Усі ці складники докладно виписані Вікторією Колкутіною у п'яти підрозділах другого розділу, що має назву «Основні естетичні та методологічні ідеї Дмитра Донцова».

Третій і четвертий розділи дисертаційної роботи мають здебільшого прикладне спрямування і конкретну мету – розкрити особливості сприйняття вченим-мислителем (через його літературно-критичну есеїстику) явищ націоцентризму, ідеалізму, волюнтаризму та героїзму у творах давнього, класичного, народницького, модерністського і радянського письменства («Літературно-критична аксіологія та еристика Дмитра Донцова») а також осмислення ним ключових для герменевтичної концепції історико-літературних періодів, починаючи від давньої та класичної доби в розвитку української національної літератури і завершуючи її зразками другої половини ХІХ – початку ХХ ст. і ХХ ст. («Історико-літературний дискурс в есеїстиці Дмитра Донцова»). Іншими словами, в цих розділах ґрунтовно вивчається дисертанткою літературно-критична та історико-літературна есеїстика, що вже само собою викликає незаперечний науковий інтерес як до порушеної в дисертації проблеми, так і до постаті літературознавця.

Загалом ці розділи виписані Вікторією Колкутіною чи не найґрунтовніше, місцями просто блискуче. Так, засадничою для всієї літературознавчої праці дисертантки концепцією тут проступає її думка про можливість історій національного письменства, не оформлених у лінійній

послідовності, а фрагментарно, як це спостерігаємо в багаточисельних літературно-критичних та історико-літературних статтях чи студіях Дмитра Донцова. «Очевидно, поняття «історія літератури», – пише вона, зумовлене невизначеністю, тому до її авторів можна віднести не тільки тих учених, які лишили чітке структурування своїх досліджень, а й тих, які лишили несистематизовані літературно-критичні тексти, що відображають авторські стосунки з історією, творення власної, не до кінця оформленої системи її розуміння».

Власне, Дмитро Донцов, розглядаючи творчість й окремі твори українських письменників і давнього класичного, і модерного чи «советського» періодів, подавав «рухому картину літературного процесу не як лінійну цілісність, а як вибірккову фрагментарність, позначену настановами інтегрального націоналізму». Така, сказати б, «мозаїчна» історія українського письменства Дмитра Донцова (цілковито авторська) посутньо різниться від колективних історій літератури, адже зберігає у собі за всієї об'єктивності суб'єктивність у подачі літературно-критичних чи історико-літературних матеріалів, особливу націософсько-герменевтичну модель есеїстичного мислення літературознавця.

Доречно зазначити, що в цих останніх розділах дисертаційного дослідження Вікторії Колкутіної чи не найбільша увага прикута до проблем аксіологічної інтерпретації, націософсько-діахронного трактування знакових творів української літератури, надто ж давнього та класичного її періодів, а також часів міжвоєнтя, до полемічних проблем апологетики («дегероїзації» та «виродження» внаслідок поєднання націонал-демократизму, лібералізму та соціалізму в межах «народницького та ранньомодерністичного письменства»), декадансу та героїки, що відбито, відповідно, в періодах національної літератури другої половини ХІХ – початку ХХ і всього минулого століття. Таким чином авторка дисертації створює панорамну картину творчого побутування цілого ряду художників слова. Так, питання національного самоствердження розглядається у шевченкознавчих студіях; формовияву національної ідеї у працях про творчість Лесі Українки; феномену національного у статтях про Олену Пчілку; світоглядно-культурних засад вісниківства у студіях про концепції національного самовияву ЛНВ, котрі долають «часові межі міжвоєнної доби та не обмежуються колом авторів «ЛНВ» і «Вісника»...

Загалом націософська специфіка донцовського розуміння творчості розкрита дисертанткою доволі змістовно, коли йдеться про такі знакові постаті, як Іван Котляревський, Микола Гоголь, Іван Франко, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Микола Хвильовий, Олена Теліга, Олег Ольжич, Євген Маланюк та ін. Водночас Вікторія Колкутіна висловлює й аргументовану думку про те,

що творчий потенціал цих авторів варто розглядати як цілісне явище, засноване на духовно-емоційній спорідненості національного самоствердження. Безперечно, викликає зацікавлення і дослідження нею атрибутивних засад історико-літературної есеїстики Дмитра Донцова в контексті естетики декаденсу, як уже йшлося про це, а також з'ясування комплексу «вічних ідей» у рецепції вченого-мислителя.

Зрозуміла річ, що дослідниця в такому панорамному баченні націософсько-герменевтичних аспектів літературної есеїстики Дмитра Донцова за всієї їх проникливої спостережливості, достатньої аргументованості в теоретичному чи літературно-критичному планах, не відкидає й того, що вони «не є конче слушними з історико-літературного погляду, і це стосується трактування не лише радянських авторів». І вже як завершення цих своїх поглядів Вікторія Колкутіна подає таку синтезу-роздуми: Дмитром Донцовим «не завжди враховувались культурно-історичні обставини творення, естетична концепція по-максималістськи звужувалась виключно до героїчного ідеалу, до плекання лише аристократичного читача, імперативи політичного прочитання не завжди узгоджувались з вимогами герменевтичного методу. Однак, для тих культурно-політичних надзавдань, які ставив перед нацією у межах своєї націоналістичної філософії та націоцентричної герменевтики автор, навіть такі максималістські, суворі, тенденції висновки та окреслення, часто не маючи академічно літературознавчого пояснення, усе ж мали й мають онтологічну та культурологічну мотивацію».

Таких або подібних положень і висновків у дисертації Вікторії Колкутіної надibuємо чимало, що є свідченням наукової спостережливості, літературознавчого чуття і розуміння, глибинної обсервації нею задекларованої теми, добротної фаховості в осмисленні і розв'язанні поставленої проблеми. Разом із чітко визначеною актуальністю, аргументованим доведенням новизни, теоретико-методологічними та історико-літературними настановами, логічними й мотиваційними загальними висновками, що випливають із проведеного аналізу, такі положення, безумовно, матимуть і практичне значення. Як позитивну рису рецензованого дослідження варто відзначити науковий апарат дисертації, сприйнятний стиль викладу у ній теоретико-методологічного та історико-літературного матеріалу. Результати роботи достатньою мірою відображені в монографії, наукових статтях і авторефераті, що відповідають змісту дисертаційної праці. Відзначаючи загалом високий рівень дослідження, хочемо водночас висловити деякі зауваження, що потребують з боку дисертантки додаткових роз'яснень.

1. Так, у підрозділі 1.2. «Структура творчої особистості Д. Донцова» до кінця не зрозуміло, чим зумовлені спроби еkleктичного (контраверсійного) і

суб'єктивного (тенденційного) потрактування есеїстики вченого-мислителя діаспорного періоду його творчості? Чи тільки не сприйняттям його націософських та герменевтичних концепцій літературної есеїстики, чи ідеологічною упередженістю та неприязню (а були й такі!), чи, врешті, особистою ворожнечею до самої постаті Дмитра Донцова, як це спостерігалось у ставленні до нього Ю. Шереха (Юрія Шевельова)?

2. У дослідженні есеїстики Дмитра Донцова дисертантка часто послуговується такими поняттями, що відбивають відповідний тип художнього мислення, як «романтизм» та «неоромантизм», надто ж коли йдеться про взаємозалежність «вісниківства як понадчасового феномену» та есеїстично-критичної творчості вченого-літературознавця [С. 91 – 95]. Водночас вона акцентує на тому, що «романтизм» є підставовою ідеєю націоналістичного світогляду» і Дмитра Донцова, і вісниківства [С. 394], а неоромантизм для ЛНВ є «багатогранно окресленою (...) літературною течією» [С. 449]. Яким чином ці дві ідейно-естетичні категорії поєднуються і позначаються на націософсько-герменевтичних засадах літературної есеїстики Дмитра Донцова?

3. Естетика народництва та модернізму, стверджує дисертантка, зчаста йменується Дмитром Донцовим як естетика «сентиментального квієтизму», що має згубний вплив на розвиток української нації [С. 292]. А як же вона та естетичні ідеали «квієтичного гуманізму» [С. 123] абсорбувалися в системі есеїстичного мислення вченого-мислителя, в потрактуванні ним декадентського модернізму, приміром, того ж Володимира Винниченка, Юрія Косача та Уласа Самчука? [С. 344 – 345].

4. Дмитро Донцов у своїй есеїстиці використовує цілий ряд висловів, що вимагають від дослідниці поглибленого потрактування, скажімо, «імпресіоністичний реаліст» та «реалістичний імпресіоніст» [С. 304], «національно-екзистенційний переддосвід націоцентризму» [С. 467] тощо.

5. На сторінках дисертації часто надibuємо повторювані тези (майже в усіх розділах), наприклад, про складну світоглядну еволюцію Дмитра Донцова (від соціалізму через консерватизм до націоналізму) чи перелік письменницьких постатей, на думку есеїста, провансальського (народницько-декадентського) періодів українського національного письменства (приміром, С. 332, 333, 414, 453).

6. Як на мене, окремі висновки до підрозділів (а їх аж 17) виглядають зайвими, адже кожен розділ логічно завершується ними, як, зрештою, об'ємними висновками [С. 457 – 509] уся дисертація. Також зустрічаються й описки, наприклад М. Павлик подається як В. Павлик [С. 329, 330], є й обірване речення [С. 242] тощо.

На щастя, відзначені зауваги мають частковий характер, вони суттєво не впливають на загальну високу оцінку виконаного дисертаційного

дослідження. Загалом воно вписується в координати сучасної української науки про постать Дмитра Донцова, має значний теоретико-методологічний та історико-літературний потенціал, помітну перспективу в подальших студіях цього вченого-есеїста. Отож на підставі пункту 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., №567) ДАК України вважаємо, що дисертація Вікторії Вікторівни Колкутіної «Літературна есеїстика Дмитра Донцова: націософсько-герменевтичні аспекти» є новим, актуальним, самостійним і завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам ДАК України до такого типу робіт, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри української літератури

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

С.І. Хороб

